

ՄՈՐԹԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

II. *)

Այն օրէն՝ երբ սրտի հիւանդութիւններու մասնագէտ արտաբաններ՝ Բօթլէն, Պատիէ, Իւշատ, Վաքէզ և ուրիշներ, իրենց գիտական հետազոտութիւններով ցոյց տուին, թէ կեղդոնական սիրտէն (cœur central) դատ, ունինք մակերեսային սիրտ մը (cœur périphérique), զոր կը կազմեն մօրթի մէջ սողսկող և կորսուող շնչերակներու ամենանարբին վերջնաորութիւնները, այն օրէն՝ մօրթային ատողջապահութիւնը, մօրթի ատողջութիւնը՝ գլխաւոր առարկայ եղաւ բժիշկներու ուղարկութեան Անճնական ատողջապահութեան գրքերի մէջ խառնալը նկատուած է այսօր մօրթի կատարեալ ատողջութիւնը, որովհետեւ անկէ կախուած է մարմինը բոլոր զործիքներուն ատողջ ու անսպիթաք պաշտօնավարութիւնը:

Անհրաժեշտ է ուրեմն, որ հետաժուտ բլլանք ընդհանուր ատողջապահութեան այս էական կէտին և գիտնանք լաւ վիճակի մէջ միշտ պահել մեր մակերեսային սիրտը, որպէսզի կեղդոնական սիրտը իր անդադրում տատանքներէն չպարտասի, և չթերանայ իր կենսաբային գերակատարութեանը մէջ:

Հարկ է սակայն, փոքր ինչ հմտանալ նախ՝ մօրթին բնազնական կազմութեանը, որով գիւրաւ յետոյ կ'ըմբռնուի անոր ատողջապահական պահանջները:

* *

Ի՞նչ է մօրթը:

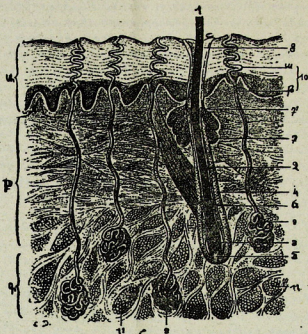
Մօրթը մեր մարմինը զուրսէն ծածկող թաղանթն է, մեր կեղեւը՝ եթէ կարելի է այսպէս կոչել զայն, որուն գլխաւոր պաշտօնն է նախ, ներքին զործիքները պահպանել, և յետոյ կեղդոնական ջրային դրութիւնը արտաքին մարմիններու հետ առնչութեան, անմիջական յարաբերութեան մէջ դնել. բոտ այսօր՝ մօրթը թէ պահպանութեան և թէ զգայութեան զործիք մըն է. բայց է նաեւ սքանչելի զործարան մը արտադրութեան խիստ կարեւոր հիւթերու, այսինքն՝ քրտինքի և իւղի, ու նաեւ մազերու, եղունգներու:

Մօրթը մարմինին արտաքին մակերեսային մաքողապէս կը ծածկէ, և բնական բոլոր ծակերէ՝ ներս մտնելով՝ ինչպէս քիթէ, քերէնէ, ականջէ և այլ տեղերէ, կը շարունակուի ներքին պարունակութիւնը պատող ուրիշ թաղանթի մը հետ, որ կը կոչուի մաղասային (membrane muqueuse):

(*) Մորմային ատողջապահութեան մասին դասախօսութիւններու այս շարքը բրած ենք 1920ին, իրենց մշտական այժմէական համար, կը ներկայացնենք Քրոմանրիի ընկերգողներուն:

Մորթի կազմուածքը ողնաւոր բոլոր կենդանիներուն քով մէկ է. անոնց տարաքին տեսքը ո՛րչափ ալ ահագին տարբերութիւններով ըլլայ, զարմեալ ներքին կազմութիւնը կը մնայ նոյն և նման:

Մորթը կը բաղկանայ երկու որոշ մասերէ. ասոնց մէկը թանձր է և խոր, որ կը կոչուի մաշկ (*derme*), իսկ միւսը բարակ ու դուրս, որ վերնամաշկ (*épiderme*) անունը կը կրէ:

Մորթը՝ դիտուած իր ցեղքուած երեսէն (շատ խոշորցուած) Ա.—վերնամաշկ, Բ.—Մաշկ (մաշկին պտկիկները կը կազմեն ալեծեւ գիծ մը, որ կը բաժնէ վերնամաշկը՝ մաշկէն), Գ.— ննմամորթային ցարպային խաւ:

1.—Մազին բունը, 2.—Իր արմատը, 3.—Իր կոնիզը (*bulbe*, սոխը), 4.—Պարկուճը (*follicule*, կեղեւը), 5.—Մազի պտկիկը (*papille*), 6.—Մազին ուղղիչ մխան. որ պրկուելով, կը կարճնայ եւ մազը կը տնկուի, եւ մորթը «փուշ փուշ կ'ըլլա»: Այս պրկումը առաջ կուգայ, երբ ցուրտին, տենդին ու յուզումի մը ազդեցութեան տակ սարսուռ մը կ'անցնի մարմինէն, 7.— Իւղածոր գեղձ եւ իր փողրակը, որ կը բացուի մազին պարկուճին մէջ, 8.— Ազատ միջոց, ուրկէ կը հոսի իւղը: Երբ այս միջոցին բերանը գոցուի, իւղը կը հաւաքուի ետեւը եւ կը կազմուի զանազան մեծ ու փոքր բշտիկներ եւ ուռեր (*comédon* եւ *loupe*), 9.— Զրտնածոր գեղձի մը կծիկը, 10.— Եւ իր փողրակը, 11.— Մաշկին եւ ննմամորթային ցարպային խաւին ծիրը, ուր հաւաքուած են իւղային փոքրիկ խուրճեր:

(Բլիշլ՝ «Բուժանք») (

Մորթի այս երկու մասերը շատ դիւրաւ կրնանք իրարմէ որոշել, այրուցքով կամ խարանով. յայտնի է՝ որ երբ մարմնի վրայ տեղ մը այրի կամ խարան փակցուի, հոն քիչ մը վերջը կ'ուռիկը ցցուի ֆուր մոզվելով. ջրափշտիկ մը յօրինելով. երբ այդ ջրափշտիկը ծակենք կամ պատռենք, այդ ծակուած պատռուած մասը վերնամաշկն է, իսկ ներքեւը երեւցած կարմրազոյն մասը, բուն մաշկը՝ որ սարսափելի կերպով զգայուն կ'ըլլայ երբ առանց վերնամաշկի մնայ.

Մաշկը բազմափերթ հիւսուածքի մը թեղանն է, որուն մէջ կուգան յանդիլ ջիգերն ու արեան ատուիկները (*vaisseaux sanguins*). մաշկը ըստ ինքեան մեծ կարեւորութիւն մը չափաի ունենար, եթէ իր մէջ գոյութիւն չունենային այն անհամար պտկիկներն արիւնային (*papilles sanguines*) կամ քլայիկն, որոնք ըստ Սարէի 150,000,000 հաս են թուով, և որոնց շնորհիւ մորթը գերազանց գործիք մըն է զգայուն և արիւնաւէտ. Մաշկին մէջ ծածկուած են նաեւ քրտնափոստեմեան, իւղարտադրութեան և ֆլուարութեմեան գեղձիկները, որոնցմէ ատաջիներուն փոքրակները ներսէն զուրս ծակելով կ'անցնին և կուգան յանդիլ վերնամաշկին վրայ, ինչպէս և վերջիններէն բուսած մազերն ալ երեւալ հոն:

Մաշկին խոր երեսը միշտ խոնաւ է ու փակած ճարպային հիւսուածքի մը վրայ. իսկ վերին երեսը ցանուած է փոքրիկ փոքրիկ ցցուածքներով, որոնք ճանչցուած են պտկիկ (*papille*) անունով, զորոս յիշեցի քիչ մը առաջ. Այս պտկիկներէն ոմանք կը կոչուին ա. րիւնապտկիկ՝ արիւնի անօթիկներու կծիկներ բնգունելուն, ոմանք ալ քլապտկիկ, ջիգերու կծիկներ պարունակելուն համար. այս ջլապտկիկներն են՝ որ շօշափման և հպման բուն զգայարանքը կը յօրինեն:

**

Վերնամաշկը՝ որ ազուցուած է մաշկի պտկիկներուն վրայ, կազմուած է կարգ մը բջիջներէ, որոնք երկու որոշ խաւերով կը զանազանուին, մին ներքին կամ մաղասայլն (*couche muqueuse*), միւսը՝ վերին կամ եղջերային (*couche cornée*) անուները առնելով. Մաղասային ներքին խաւը կազմուած է գլանաձեւ երկար երկար բջիջներէ, որոնք իրենց մէջ կը պարունակեն՝ երանգաբեր կամ երվինից (*pigment*) կոչուած նիւթը. այս նիւթին շատութեանը կամ քիչութեանը հետ կ'աւելնայ կամ կը պակսի մորթի գոյնը. արեւի ազդեցութեան տակ երանգաբերը երթալով կը շատնայ, որ առնն մորթը կ'ըլլայ թխազոյն և մինչեւ իսկ սև:

Եղջերային խաւը հիւսք մըն է տափակ ու տափարակ բջիջներու, որոնք քանի՜ գէպի զուրս ելլան, ա՛յնչպիս ասելի կը տափարակնան ու կ'ըլլան դիւրաթեք. այս տեսակ բջիջները մեր մարմինին վրայ շա՛տ չեն դիմանար, կը մեռնին շուտով և թեփի փոխուելով՝ կը թափփին ու կ'իյնան շարունակ, մինչ միւս տեսակ բջիջները անդադար կը վերածնին ու այդ վերածնուածին շնորհիւ է, որ կարմիր վերքերու վրայ կը շինուի ծածկոց մորթը: Մորթի եղջերային խաւէն է, որ եզունգները կ'արտադրուին, կը բուսնին:

ԲԺ. ՎԱՀՐԱՄ Ե. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ